

HINNI HINNI HINNI HI

Esterházy Péter új regénye nehéz zsákmány. Hiába ismeri az olvasó – tudja könyvről könyvre – Esterházy nyelvét, motívumait, játékait, ez az otthonosság eltakarhatja, amit a regény magából e nyelvből kérdésessé tesz, s az új viszonyt, melyet az idővel létesít.

A regény, akár egy utóbb összerendezett kéziratcsomó, megszámozott (vagy éppen számozatlanként megjelölt) oldalakból és a hozzájuk fűzött csillagos lábjegyzetekből áll. E jegyzetek nem csupán kiegészítik és kommentálják a főszöveget, hanem a legalapvetőbb filológiai értelemben olvashatóvá teszik. Az asszociációk, a közhelyek, a sokszor fordított szólásmondások, a hol pontos, hol pontatlan adatok és a játékba vont irodalmi művek arra utalnak: egy szöveg olvashóságához elkerülhetetlenül hozzátartoznak más szövegek, az olvasáshoz a korábbi olvasások, melyek vezetnek és félrevezetnek, miközben lehetővé teszik azt. Hogy ez a mindig-olvasás nem válik el szorosan az írástól, azt jelzi a lábjegyzetek és a főszöveg tipográfiájának azonossága, bonyolult összefonódásuk; a lábjegyzet olykor megelőlegezi a főszöveg történéseit,¹ vagy közvetlenül reflektál az írásra,² azt sejtetve, mintha az elbeszélő és a jegyzetelő (E. P.) azonosak volnának – tudásuk pedig közös; másutt a jegyzet vitába száll a megjegyzetelt szöveggel,³ vagy éppen kívül reked a főszövegen, nem érti azt:⁴ különbözőségükre, másféle tudásra hivatkozik. Aki ír, az mindig rögtön olvas is. De olvasása sosem fér hozzá tökéletesen az íráshoz.

Csakhogy a szövegek ezen alapvető sajátossága, együttműködése, amely az Esterházy-életmű egyik jellegzetes eleme és kezdetektől játéktere, az imádkozásnál falba ütközik. Imát írva, imát mondva a szövegek többé nem segítik egymás létrejöttét és létét, az mindig önmagában áll, magába záródik – az ima, ha megvalósul, a legmagányosabb szöveg. „Uram, mért kellene szavak

Esterházy Péter: *Egyszerű történet vessző száz oldal – A kardozós változat*
Magvető, Budapest, 2013

az imádkozáshoz?” (139.)⁵ Ezzel birközik Nyáry Pál föl-fölbukkanó, aka-dozó szövege.

Hogy létezik-e ez a fajta magányos szöveg, vagy az imádkozás szükség-szerűen mindig ima nélkül történik meg, magában a törekvésben, a mondásban, az nem csupán poétikai, de nyelvi kérdése is az *Egyszerű történet*nek, s mint ilyen, nyomot hagy Esterházy mondatain. A rövid mondat, az egyszerűség problémája nem kacérkodás többé, sokkal inkább olyan súlyos öni-rónia, amely az egyik legfontosabb és legtermékenyebb kérdésévé válhat a következő évek regényeinek. Mindebből az *Egyszerű történet* még keveset mutat, mégis: a gyakran a lábjegyzetekbe szorított önreflexió, a saját jellegzet-ségekre vonatkozó paródiák, a főszövegben megfékezett játék, a számos érintetlenül hagyott, tömör, nyelvi-leg a lehetőségességig pontos mondat, és az, hogy Esterházy minden eddig-nél nagyobb csöndekkel dolgozik, változást jelez.

*

A regény egyik meghatározó témája az idő mozgása.⁶ A történelmi idő torlódik, dugó módjára megreked ([hu-szonkilencedik oldal]), a mozdulat-lanság látszatát keltve, vagy éppen egy jelentős pillanatba csomósodik ös-sze ([hetvenötödik oldal]), hogy az-tán e pillanat a csúcspont elmaradá-sával kibomoljon. Az Esterházy-szö-vegek alapélménye, hogy ez a törté-nelem bejárható, sőt, a bejárás maga formálja. Az idő (a 17. századé, a 21. századé, az apáé) „telik, de nem múlik” (151.) – ám ez a „mozgás az *Egyszerű történet*ben már nemcsak mint lehető-

ség és szabadság, hanem mint fenyege-tés és nyugtalanság tűnik föl. Megfor-dítva: nem múlik, de telik, „minden-hol repül a szárnyas idő”, a hasonlatok-ban is (98.), a nyelvben is.⁷ Bár a jelent a múlttal együtt éljük, rétegesen, az idő kifelé szorít bennünket az életünk-ből.⁸

Az ember számára teremtett idő-vel szemben áll az Isten „irdatlan lé-tezése” (43.), és nincs rá bizonyos-ság, hogy a halálunk után részesülhe-tünk-e ebből az időn kívüliségből, az öröklétből. Az idős Nyáry az imá-dkozás megmeredt idejében ismeri föl (Kertész Imre szavaival), „[n]em élek elég radikálisan. Úgy élek, mintha az öröklét várna, s nem a teljes megsem-misülés.” (58.) Genzwein László halá-lának két leírása, az anyjához szóló le-vél és „[egy előző oldal]” utolsó mon-datainak párhuzama ebben a feszült-ségben áll: „Ám mintegy bátorításul megjegyzem, hogy halálom diadal-

mas és egyszerismind szánalmas pilla-natában egy új történet kezdődik, s ha nincs is óra, mely mutathatná a követ-kező percet, a következő percben én már asszonyanyám mellett leendek, tekegyelmedhez bújva a tekegyelmed örök melegében. Ez a meleg vezet halá-lomhoz, nem más.” (190.) Majd: „Ha-lála pillanatában, a halálon kívül, sem-mi nem történt. Ez a semmi vezette őt a halálához, nem más.” (203.)

Bizonyosság nincs, legföljebb ha-ladé. „Úgy szoktál válaszolni, hogy nem válaszolsz, ezt el is fogadom, mert ez a »nem« időt teremt, időt ad,

új időt, amelyben immár más fény esik a dolgokra.” Mialatt imádkozik, Nyáry „nem vesz részt az idő múlásában” (213.), és új időt jelent, amíg az Úrhoz intézett kérdésekre nem érkezik válasz.

„Most mi lesz.”

*

Az Előversengés szerint az elbeszélő becsvágya beszámolni apja utolsó két évtizedének boldogságáról. Az elbeszélő megelőlegezi zsákmányát, még ha ez a zsákmány *köddé válik* is a vadászat végére: nem tudhat az apa boldogságáról, nem fér hozzá,⁹ de hiszi („Nem hiszem, hogy előtte bármikor is boldog lett volna [...]” – 6.), s lényegében kizárólag ezzel a feltételezéssel válik képessé az elbeszélésre.¹⁰

Az elbeszélés nehézségét nem csupán ez jelenti, illetve az, hogy „olyan pontosan azért nem tudjuk, ki boldog, ki nem” (6.), hanem hogy olvasóként nem tudjuk egyértelműen eldönteni, kihez kössük e boldogságot a regényben. Az *Egyszerű történet* nem egy boldogság történetét beszél el, hanem a boldogság lehetőségéről vagy lehetetlenségéről beszél – anélkül, hogy e boldogságról egyetlen mondatot is írhatna. Esterházy makettet készít, akár a kis Ransmayr: hogyan lehetséges, lehetséges-e egyáltalán a boldogság. A 17. század épp csak annyiban különbözik a 21-től, amennyire egy kicsi, fából faragott modell egy csöndhintótól: kellően elvont megérteni, kellően egyforma rámutatni.

Megérteni, hogy mi a baj, és rámutatni, hogy mit lehet mégis tenni. A regény utolsó, számozatlan oldalán, Bölcs András (aki behelyettesíthető az apával, aki behelyettesíthető az Úrral) makettjén lesz világos, hogy a derűn átüt valami, „[m]intha a bajok mögött volna egy nagyobb baj” (250.) – „Te vagy ez a baj, Uram”, írja Esterházy, az utolsó kép *kifürkészhetetlen* mozdulatlansága – az Úr a leereszkedő ködben nem közeledik, nem távolodik, hanem messze van. És a közös tehetetlenség: „Az örök életű tehetetlen az idővel szemben” (139.), és a nem örök életű is.¹¹ Csak innen, a tényleges utolsó oldalról tekintve érthető meg a regény első szavául választott, az egész szöve-

gen átszótt felszólítás, az [utolsó oldal] gyűrt papírosra írt üzenete: Örülni.

Nincs boldog, nincs boldogtalan: az élet maga van a boldogtalanság állapotában.¹² Csak a boldogtalanság módja választható, tanulható¹³ – az örülni mint e boldogtalanság derűs hogyanja, hogy „a hit mindenekelőtt derű” (71.), az *Egyszerű történet* legszébb rámutatása.

JEGYZETEK

- 1 Pl. „E történetben is elő fog fordulni – hacsak meg nem feledkezem róla –, hogy valaki majd azt mondja zavarosan és szomorúan: Újra beleszerettem magába – azzal, sitty-sutty, és tényleg újra belé szeret. [...] – E. P.” (15.) „Keczer Samu a becsületes neve, már az apjái is az volt, amiképpen a fiáé (stb.) is az lett, de többé nem szerepelvén a történetünkben, ezt nem tartottam fontosnak megjegyezni. Bár *most* kissé elbizonytalanodtam. Keczer Samu, a névtelen kocsis. – E. P.” (28.)
- 2 Pl. „Jól tudott törökül, de vagy túlságosan magyaros volt aznap a kiejtése, vagy a balcsillagzat egy ritka dialektust használó csapatot” sodort ide [...] – “Nyelvi közösséget, csak ezt oda föl nem írhattam. – E. P.” (109.)
- 3 Pl. „Ekkor még nem találkoztott gróf Schweidenfeldttel.” – “Dehogynem! – E. P.” (54.) „Meglett férfiként is megőrizte testének halk szépét, de nem tudni, én nem tudom,” milyen feszültségek folytán rianás támadt az agyában [...] – “En igen. – E. P.” (249.)

- 4 Pl. „Pá, mucikám.” – “Nem értem. – E. P.” (218.) „[kilencvenedik] oldal] – ‘Igazság szerint, beismerve, hogy ami a számozást illeti, addig kevertem-kavartam, kutyultam, míg elveszítettem a fonalat, azt kéne ide írnom, hogy ez az n. oldal, 85 < n < 100. [...] – E. P.” (207.)
- 5 A többi csupa szóvalan ima: Pázmándi Zsófia tombolással (200.), Gerendás a nő végtelen kétségbeesésének fölfogásával (236.), Genzwein az imának az ima hiánya által kimért helyével (201.) jut el az imádkozásig.
- 6 Hiába a szöveg önnön fölkínálta nyitó- és zárószava („Örülni”), a regény *szöveg szerint* mégis a „múló évtizedekkel” indul, s az „örökre” szóval zárul.
- 7 Még ha az írás ideje *mérhetetlen* is. „Munkámat igyekeztem Kjell Askildsen gyakorlatához igazítani: Az íráskor csak az írás számít, és az írás mágikus, mérhetetlen ideje.” (7)
- 8 Bármennyi utolsó előtti oldal kerül is – az utolsó elé. Vagy másként: Akárhány szívünk is van. (Mottó: „Akárhány második szív, úgy lüktet mell-

kasomban a múlt.” John Banville: A tenger)

- 9 Nem véletlen, hogy az apa megszólalásai mind közvetettek: egy fiktív vasárnapi ebéd, egy barát átadott üzenete, egy papírdarab, egy álom.
- 10 Hit és történetmondás összefüggését éppen az a mondattöredék mondja ki, mely „már kívül esik a történetünkön”: „Mégiscsak hittem én az Úristenben” – mondja Kara Zsigmond – „...másként nem volna semmilyen történet.” (94.)
- 11 „Az idő a betegségem, ezen, Uram, még a te nagy jószágod sem segít.” (138.)
- 12 „...a ballonok igyekezzenek fölfelé, sic itur ad astra, iramodnának a csillagok felé – de nem lehet. [...] Estére elfáradtak a léggömbök, kiment belőlük a villamosság, egyik a másik után esett vissza a padlóra. Olyan volt, akár egy iránytalan, megnevezhetetlen vereség. Nincs vesztes (nincs győztes), a szoba maga volt a vesztes állapotában.”
- 13 „Taníts meg örülni, ezt kértem Tőled” – imádkozza Nyáry (43.).

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Utcára tett FÁJDALOM

„van egy ország / ahol lakom / semmi ágán / lógó flakon”. Aki ilyen erős, bravúros tömörséggel is rendkívül sokat mondó, egyből megjegyezhető sorokat tud írni, rossz költő nem nagyon lehet. Persze csak a nagy(obb) irodalmi közönség az, amely minderről (Erdős Virág kapcsán) feltehetően mostanság értesül. Azért éppen ezekben a hónapokban, mivel Erdős úgymond *áttörése*, ismertségének sok-

Esterházy Péter új regénye nehéz zsákmány, amelynek nagyon lehet örülni. Hogy miként tud még megszólalni, az a további változatokon múlhat. ■ ■ ■

■ **Tóth-Czifra Júlia** (1988): Az ELTE-BTK Összehasonlító irodalomtudomány doktori programjának hallgatója, az MTA-ELTE Kosztolányi-kutatócsoportjának tagja, a *Hungarian Studies* folyóirat szerkesztője.

Erdős Virág: *ezt is el Magvető, Budapest, 2013*

szorossá növekedése (nem is véletlen, hogy a közéleti versboom kiteljesedésével lényegében egy időben) éppen 2012–2013 körülre esett.

Annak fontosságát, hogy Erdős Virág már-már átlépni látszik azt a népszerűségi/ismertségi lélektani határt,

amelynek legjobb szépíróink (tisztet a kivételnek) általában az inenső oldalán állnak, nem győzhetjük hangsúlyozni. Mert, persze, lehet (sok esetben joggal is) fanyalogni azon, hogy az Erdős-versek népszerűsége talán nem másodlagos (s így az irodalomtól független) következmény, afféle kulturális hordalék, hanem gyanús, hogy az erre való törekvés is aktív szövegformáló tényező – Erdős Virág verseinek népszerűsége korántsem probléma. Ellenkezőleg, e versvilág a népszerűség oltárán bár kétségtelenül áldoz (erről bővebben majd a későbbiekben), korántsem mindent. Ismertsége nem akadályozza meg e költészetet abban, hogy jelentékeny és igényes legyen.

Nemcsak arról van szó, hogy Erdős Virág legkiválóbb (s csak ritkán bicsakló) formaérzékkel bíró költőink egyike, hanem hogy (ez még nagyobb szó) tartalmilag is van mit megírnia. Méghozzá bőséggel. Az *ezt is el* ugyanis bámulatosan részletes és pontos látteleletet adja ennek a *semmi ágán lógó* országnak. Mondhatni, a romlás virágoskertjében sétál-gathatunk vele. Tobzódunk a túlzónak vagy hiteltelennek sosem – viszont néha kevésbé átéltek, inkább az általános értelmiségi fanyalgást illusztrálандónak – ható momentumok közt („*bontott ajtó / kilincs nélkül / földönfutók / bilincs nélkül / áll a posztos / mint a nádszál / bokáig le- / rohadt lábszár*” [„*Ezt is elviszem magammal*”). Olyan helyről olvashatunk a könyvben, ahol az alapvető szabadságjogok elvesztése, a szegénység terjedése, növekedése és (nem egyszer kriminalizáló) megbélyegzése, de akár még az egyén életének veszélyeztetése, elvétele is a normalitás határán belülre került. És mindez egy fikarcnyit sem fikciós – ilyen értelemben kétségtelenül csak a feldolgozás módja lírai: „*mondjátok meg nagyokosok, mi legyen, / ki ne legyen miközülünk maholnap és ki legyen*» *Ezt kérdezi Erdős Virág. Legyen minden Oláh Gergő, és éljen velünk boldogan. Az állatok meg ne legyenek. Sehogyan se. Ezt kell megoldani – de azonnal és bárhogyan!*” – írta a *Magyar Hírlap*ban Bayer Zsolt. Olyan országról olvasunk, ahol a gyűlölet fröcsögésével (ld. egy sorral feljebb)

és a cinikus, szenttelen önös érdekek szemben legfeljebb fásult, unott hangok emelnek szót a veszteségek felsorolhatatlan hosszúságú sorára mutatva – maguk sem túl meggyőzően. Ebebe a hangtalan, azaz inkább egykedvűen mormogó, de alapvetően közéleti és *zsurnalisztikai* masszába hajít Erdős méreletes követ, felkavarandó a már teljes Magyarországot hovatárból ellepő közéleti állóvizet. S a versek (irodalmiakon túl) kvázi *mozgalmi* értelemben aratott sikerei, óriási ismertségük és komoly hatásuk is azt bizonyítja: e szándék nem is maradt eredmény nélküli.

Az is tény, igyekszem is hát leszögezni, hogy az egyes versek/versrészecskék (bőven túlnyomó és jobb többsége) hitelesen ad át indulatot és felháborodást, úgy, hogy közben (bármily lehetetlenségnek tűnjön is ez) szórakoztat és nem egyszer gyönyörködtet. A kötet *slágerversei* méltán lettek azok, nagy ívű társadalmi tablót rajzolnak helyenként megejtő szépségű verseléssel, sok esetben jó, működő humorral. Például: „*szóljatok légyiszi a szomorú / leltári gereblyéknek / lefoglalt kaszáknak lehasznált / nemzeti ereklyéknek*” (*szóljatok légyiszi a*), vagy a kötet egyik legjobbjából (Berzsenyi nyomán): „*Itt nemrég az öröm víg dala harsogott, / s most a Városüzemeltetési Szolgálat / Közrendvédelmi Egységének / éjjelente terepjárója köröz.*” (*Közéleti*). Noha nyilván nem az Erdős Virág verseiben megmutatkozó szociális érzékenység az újdonság, pusztán az a divat új keletű, amelynek eredményeképp a magyar irodalmi élet végre hajlandó (igaz, néha már a ló túloldalára is átesve) értékelni az esetetlenebb rétegek iránt való (irodalmi) odafigyelést.

Persze, odafigyelés és odafigyelés között is van különbség. Erdős verseinek máshol meggyőző együttérzése egyes szöveghelyeken kevésbé hiteles. Elsősorban azokon a pontokon, ahol a leírtak valóban *hulló díszletekként* viszonyulnak a *hervadó liget*hez. Jellemzően ott érzük olcsó, egyenértelmiségi demagógián a versek beszélőjét, ahol a társadalmon kívül (néha: azon felül) beszél. A bírálata – a mások képviselőjében kelt beszéd – ilyenkor is szimpatikus indítá-

tásokkal és indulatokkal munkál, de már a bölcs megmondóember, a kibicként okos filozofálgató fentről lefelé kelt beszédét halljuk ezeken a pontokon. Lásd: „*csupa dolgos / derék polgár [...] mise után / leszavaztak / beza-báltak / be is basztak / pöri volt tán / isler is / jóllakott az / isten is*” (*van egy ország*); „*szóljatok légyiszi a mobáknak / zuzmóknak harasztoknak / nagyokat álmodó szegény kis / átbaszott parasztnak*” (*szóljatok légyiszi a*); „*viszek egy csúnyán / beszopott mesét / viszem a legesleges- / legutolsó esélyt*” („*Ezt is elviszem magammal*”). Ilyen versrészlet például a következő is, amely „a népet” mint birkák gyülekezetét – nem túl eredeti és leegyszerűsítő sztereotipizá-

lással – éppen hogy az Erdős-versekben (teljes joggal) kifogásolt megbélyegzés módszerével festi meg. A költő enyhe mindent tudó váteszi arroganciával mutat utat népének: „*ha majd minden kiakolbó- / lított birka / beint / ha majd nem kell cuccolni és / dobantani / megint*” (*mikor*). (Az ilyen pontokon érzem vitathatatlanul találonak Lengyel Imre Zsolt megállapítását, miszerint a kötet „...úgy követel empátiát és belátást, hogy ő maga nem gyakorolja ellenfeleivel szemben” – *Bajok és zavarok*, Magyar Narancs, 2013/23.)

Lényegében ugyanezt fogalmazza meg, mégis mennyire másként a kötet egyik legszebb darabjának zárata, az egészen megrendítő *én vétkem*. Holott mind ez, mind a *mikor* valamilyen úton-módon az aktív cse-

lekvés, az ellenállás szükségességét hangsúlyozza, az *én vétkemben* nyoma sincs a fenti pökhendi kioktatásnak: „*hagytam hogy hagyjátok / hadd hagyjam / én is / én vétkem én vétkem igen nagy – / hagytam hogy így legyen / de te ne hagyd*”.

Ugyancsak a versek (az esetek többségében) elementáris erejű hatását ássák alá a gyakran (üdítő kivételek például a már emlegetett *Közelítő* vagy a *Korcsolya lófasz*) túlírt, túlvirtuózkodott, különösebb stílári indokoltás nélkül túlszengelt és így hovatovább a gügyögés tartományába kormányzott megoldások. Nehéz például akár nevetni a köznyelvből kölcsönzött banalitáson, akár megrendülni a lomtalanításkor újra és újra kirakott fájdalom egyébként eredeti, szép és plasztikus képén egy ilyen nyelvi konstrukció részeként: „*abány lélek / annyi / lom is / utcára tett / fájdalom is / itt egy kiságy / jaj de / édi / ott egy ülve / alvó / dédi*” (*van egy országnak*). Hasonlóan idegesítő a divatszavak és (még ha érthetően a köznyelvi stílusimitációt szolgálják is a legtöbb esetben) felesleges rövidítések, becézések és erőltetett szleng használat. Már egy-két, versben felbukkanó *pöri, légyszi, gizda, bünti, fikázás, kecé, sulis, parázás, bocsi, üzi, teló, fizu, pari, bealvás* stb. is bőven elég volna – szociolingvisztikai hitel ide vagy oda.

Más esetekben a versek túlírása, illetve egy kaptafára végigvitt mivolta hat már-már bosszantóan. Ennek talán legtalálóbb példái a *Magyar konyha* vagy a *nincs mese* című versek szolgáltatják, melyek (minden olvasói jóindulat ellenére is) inkább hatnak jópofáskodni igyekvő szószaporításnak, mint tényleges költészetnek. E sorok írója az előbbi például csakis kritikus becsületből tudta végigolvasni, *magánszemélyi minőségében* nem jutott volna el a verszárlatig („*icikét / picikét / vegetát / delikát / borsot // hideget / meleget / törököt / trianont / sorsot*”).

Hasonlóan mintha a versek tagadhatatlanul populáris, *könnyed* mivoltát hangsúlyoznák már első benyomásképp is a könyv egyébként ötletes fűszövege – vagyis a helyette álló (stílári regiszterük alapján vélhetően) a fészbuokról származó idézetgyűjtemény.

Tudniillik, mikor arról értesülünk, hogy: „*jaj, most elbögtem magam*”, továbbá, hogy a kötet „...*megint odavág*” és „*Naggyon ott van!*” vagy épp „*Hígfos, mint a másik volt*”, elmerengünk rajta, hogy mi is állhat e hetyke gesztus háttérében. Egyrésztől nyilván az, hogy a szerző, ahelyett, hogy valamely nagynevű szakirodalmárral íratna volna meg legújabb kötetének pársoros dicshimnuszát, inkább „a nép” kezébe adta a minősítés lehetőségét. A megoldás még a maga enyhe demagóg stichjétől függetlenül is lezsernek, lázadónak hat, eredetiségével már az első oldal elolvasása előtt is mosolyt csalhat az olvasó arcára.

Másrésztől viszont mintha épp ebben a megoldásban lepleznék le magát az Erdős Virág-i könnyen fogyaszthatóság. Hiszen nem véletlen, hogy már maga a könyvtárgy is a figyelemfelkeltés szándékát és a könnyed befogadhatóság (egyszerű és egyértelmű közlések) ígéretét sugallja. Elvégre tipikusan olyan szövegekkel találkozunk, amelyek nyíltan vállalják távolságtartásukat az úgynevezett *lila köddel* és a kortárs líra pár évvel ezelőtt még bőven divatos, burkolatlan el is várt apolitikusságával szemben. A kötet verseire ugyanis jellemző a (legtöbbször üdvös) egyszerűség, egyértelműség mellett a panelekből építkezés is. Magyarán, sokak számára (többé-kevésbé egyértelműen kódolható jelentésű) szinte bármely pontjukon jól idézhető, javarészt önmagukat generáló szövegegységeket kapunk, mind a kötet, mind az egyes versek szintjén.

Ennek ellenére és egyben ettől korántsem függetlenül Erdős Virág e mostani könyvével (is – de eddig talán ezzel a leginkább) ékesen bizonyítja, hogy könnyűszerrel lehetne mind generációja, mind egész kortárs líránk egyik legfontosabb szerzője.

Jelenleg azonban (s ez az *ezt is el* talán legbosszantóbb vonása) még nem itt tartunk. Sokkal jellemzőbb, hogy míg a Kistehén legutóbbi lemezének (*Elviszlek magammal*, 2012, EMI) két toronymagasan legjobban sikerült dalszövege valójában eredendően nem dalszöveg, hanem feldolgozott Erdős Virág-vers volt, az *ezt is el* olvasatán úgy tűnhet: (a három-négy legjobb

ban sikerült kivételével) ezek az írások még azért közelebb vannak a dalszövegek, lyricek világához és műfajához. Egyszerűsítő, azaz, *egyszerű* üzenetek frappáns, szellemes és kiváló formaérzékkel kidolgozva. Igazságuk, mely többnyire, még néha átlátszó demagógiájuk ellenére sem megkérdőjelezhető, igaznak ugyan igaz, de ez önmagában még bravúros verseléssel és megdöbbentő erejű képalkotással sem (feltétlenül) elég az úgynevezett *nagy* költészethez – még ha sok, jelenkorunkban nagyok kikialtott költészetnél gyanúsán jobbnak is tűnik már így kvázi *félgözzel* is.

Összességében nehéz és skizofrén helyzetben van a kritikus, mivel (kevés kivétellel) igen jól sikerült, szimpatikus és tetszetős verseket olvas (igaza is van a névtelen fészbuokrónak, aki szerint a könyv tényleg „*rohadt jó*”). A megzenésített Erdős-verseket e sorok írója is gyakran dúdolja magába feledkezve, egyes sorokat önkéntelenül is megtanul kívülről már első olvasásra, adott beszédhelyzetekben előszeretettel idézi is őket – elégedettsége, olvasásöröme mégsem ürömnélküli. Folytonosan kompromisszumot orront a háttérben, hol a pusztalustasággal (ha odakent sorokat, zavaró gügyögést észlel), hol (részben túlságosan ismerős értelmiségi egyenszólamok felfedezése, részben a versek komolyságát – igaz, szerencsére csak kevés esetben – aláásás, túlzásba vitt csengés-bongás okán) a popularitással. Egyik sem ördögtől való szörnyűség persze, de mintha mindkettő útjában állna egy nagy(obb) költői teljesítmény létrejöttének. ■ ■ ■

■ **Nyerges Gábor Ádám** (Budapest, 1989): költő, író, szerkesztő (*Apokrif, Villanyspenót*). Legutóbbi kötete: *Számvetésforgó* (2012).

NYAKKENDŐ vagy NYALÓKA

Kemény István sokadik verseskötete a tőle megszokott hangfekvésben, az érett személyiség túlzásoktól mentes, érzelmességében is nagyon szerethető őszinteségével, főként tematikailag próbálja megújítani olykor már fáradtnak tűnő lírai világát. Mégis ez a kötet koncentráltabbnak, súlyosabbnak tűnik az *Élőbeszéd* című előző köteténél, holott nem vagyok biztos benne, hogy értékesebb is. Talán alkatiilag képtelen arra, hogy igazi nagy leleményekkel hitelesítse a benne dúló érzelmi viharokat, mintha a megértés, a belátás túlságosan is a költőisége hitele lenne, s csalódásai nem a vitriolos, szenvedélyes kifakadásokban, hanem mindig az értelemre apelláló csöndes hátrálásokban, empátiára való szüntelen akarásában nyilvánulna meg. Pedig a témái itt aztán igazából a legnagyobb szenvedélyeket hozhatnák mozgásba, hiszen egyszerre két nagyon fontos kérdés kerül kötetének középpontjába, egy házasság felbomlása következtében átélt férfiúi csalódás, s vele szorosan karöltve, a magyarországi állapotok miatt érzett végső és szégyenként megélt szomorúság.

Kemény a két témát egyenrangúként kezeli, s így történhet meg az a ritkán adódó csoda, hogy a közéleti és magánéleti konfliktusok motívumai, verseinek a hangszerelése alig különbözik egymástól, ő maga sem különíti el a kettőt, az egyes verseken belül is, ok-okozati alárendeltségben, egymásba játszanak. Csak korunk szűk keresztmetszete szolgálhat magyarázatul arra, hogy még a legszemélyesebb konfliktusok mögött is a politikai struktúra durva megmerevedésére gyanakodhat az, aki szerelmet, barátokat veszít, aki képtelen a jelen mozgásaiban a saját intellektuális beállítódásának függetlenségét, eredendő jóra valósságát bizonyítani. A más-ság, a néha nüansznai különbözősége,

Kemény István:
A királynál. Versek
Magvető, Budapest, 2012

gek, a családi háttér, a kulturális kötdések hangsúlyeltolódásai, a félmúlt történelmi eseményeinek megítélésében mutatkozó differenciák, ha nem is első rendűen, de a hátérben annál alattomosabban nyomakodnak, verbalizálódnak minden rendű-rangú személyes problémánál. Különösen irritáló és tragikus tényként rögzül költőnkben, ha ő, a jelen állás szerint, mindkét területen alulmarad, ha vélt vagy valós igazát, művészetének habitusát veszélyeztetve látja. A kötetborító festmény (Albrecht Altdorfer: *Alexanderschlacht*) harcba induló „görögjei”, mint hatalmas áradat, egy négyzetcentiméternyi felületet sem engedélyeznek a másként gondolkodók, a konfliktusokat magukba emelők, a küzdelmet bensőleg, erkölcsi drámaként megélik számára. Mint a hangyák nyomulnak az állig felfegyverzett hadak a kísérteties tájban, tökéletesen eltakarva a letarolt mezőket, a szépség és a misztikum csak délibábként lebegő távlat, elérhetetlen meszeségében van jelen.

A nyitó vers (*Elégiaácska*) ennek a mélyebb értelmezését megfogalmazó, filozófiai kitekintését nyújtó absztrakt létnek a legszélse vetületeit mutatja, amikor a történelmi távlat elvész, a színpadon senki nincs, mindeme történésnek az ontológiai értelme azonban mindenképpen jelen van: „Aki kilötte, már rég nem él, / a célpont még meg se született. / Nyílvesző süvít át a házon.” Ennek az időtlenségnek a szeparált kinnlevősége a jelen, amely, ezek szerint, sem teleologikus szemlélettel föl nem fogható, sem pedig be nem lakható helyszín, s mint ilyen, még szerfölött ve-

szélyes is. Ez azonban csak egy színpad, olyasmi, ahol Godot-ra várunk éppen, s bár reménykedünk az eljövételében, maga a tér struktúrája rávetül várakozásunk hiábavalóságára. De milyen az a jelen, ahol az efféle tapasztalatokkal rendelkező egyedek élnek a mindennapi életüket? Ok-okozati viszonyban vagyunk-e a múltunkkal és az eddigi tapasztalatainkkal? Érvényes távlatokat örzünk-e a valódi történelekről vagy csak azt gondoljuk, hogy ez a történet mindenkiben egyféleképpen él? Ha rájövünk aztán, hogy még a hozzánk legközelebb álló barátokban, esetleg a szeretteinkben is egy egészen másfajta megítélés él ennek a történelemként aposztrofált hatalmas vízióknak, amely felénk nyújtja folyton, számon kérőleg, be nem hegedt sebeit, akkor próbálunk magyarázatot találni a jelen bomlasztó jelenségeire, szánalmas ocsúdásként elhatárolódunk mindentől. Kemény István számára az ötvenhatos forradalom, nem utolsó sorban az apja sorsa miatt, meghatározó jelentéssel bír. De ma már látjuk, hogy sokféle ötvenhat létezik, a rendszerváltás után pedig már majdnem tízmilliónyi képzet él róla az átélt vagy a megörökölt családi hagyományokban. Petri Györgynek, aki talán a legtöbbet tette, főként szamizdatban megjelent versesköteteiben, ennek a sokáig, a „létező szocializmus” oidipuszi elfojtásaként leplezett bűnnek a költői hagyományba való visszaemeléséért, ma már érintőleges hatását is alig érzékeljük. Mert mindig újra más és más hitek, ideológiák tapadnak hozzá: „Ami katolikus, megvetted, / ha nem is akartad tönkretenni, / de ha ötvenhatról beszéltem, azt / hitted, nem jelent nekem se semmit, / üres duma, hogy bántsalak, és vélt / erkölcsi fölényem fitogtasam.” (*Ötvenhat*). Ám láthatóan mindenféle hit illúzióknak bizonyul. A mai politikai erőterek sem igazán népmesei köntösben mutatkoznak, a hagyomány és az éppen aktuális politikai színjáték minden egyes szereplőt, magán és közgondolkozót manipulál. A jelenre vetített éles tekintet, amely e kötet leghitelesebb tengelye, értelmezhetetlennek mutatja a különböző politikai délibábok védelmére kelők és a hagyományosan liberális értéke-

ket őrző rétegek közötti, bejárhatatlanul széles mezsgyét. A Parlament előtt tüntetők obskúrus kifestésztái, annak a bizonyos 2006-os évnék őszén, már megkérdőjelezzik költőnk családiról és honfiúként dédelgetett idealizmusát: „Te megmondtad, hogy ilyenek ezek, // de tévedsz, szívem, én mondtam meg, / és sokkal előbb, hogy el fog jönni, / és éppen ilyen lesz, hogy gyűlölhessed.” (*A Kossuth téren*)

A lelkiismereti válság nyilvánvaló és a büntudat is, tenném hozzá, hiszen az a társasági lény, aki körülményeiből, családi kötelekeiből adódóan kénytelen megtapasztalni a mai magyar társadalom belső meghasonlásának minden kereteket szétfeszítő anomáliáit, amikor a legtisztább és a legbefogadóbb, akár konzervatív, akár a baloldalhoz kapcsolódó liberalizmus a politika anyanyelvén szitkoszóvá lesz, s hasonló türelmetlenség és agresszivitás jelentkezik a másik oldalról is, akkor az ország lakosainak lelkéből nehéz kisatírozni a gyilkos szenvedélyeket: „és ha zsidóznak, illő tisztelettel / a tények alapján kijavítod, / és ha embert ölnének, ismerve őket, / azt évekkkel előre zsigerből tudod, / és egy könnyű viccel, vagy egy halk *neőlj*-jel / a jó pillanatban megállítod, / és azt, hogy valaki más bántsa őket / rajtad kívül, azt nem hagyod, / egyrészt azért, mert szereted őket, / másrészt azért, mert így a jobb.” (*Lecke*)

Ez már akár valamiféle szervilizmussal határos engedékenység, ha feltételezzük, hogy ebben a politikai katyvaszban egy minőségtől független kultúrát szeretnének a torkunkon lenyomni, ahol Ady Endréről és a kommunizmus legnagyobb ideológiai ellenségéről, Jászi Oszkáról már semmi említődés nem történik, és csak rebegő dallamok emlékeznek József Attila, a „kommunista” költő elementáris fájdalom-opuszairól. *A távoli Olümposz* a mai szemmel leginkább érvényes és ekként visszaálmódásra érdemes világ köznapi értékrendjét próbálja hitelessé tenni. A morális absztrakció itt nem számon kérhető módon lesz indifferens. Az egymást elviselő, társak, a szerelem mindennapjainak mérnökei nem képesek kitalálni a másik számára is elviselhető jót, a világ ellenében fölként szerelmi szö-

vetség felmondása érvényteleníti azt a védőhálót, amely eddig őket látszólag sérthetlenné tette. Olyan kerülő utakat választanak a másik neglígálására, ahol a feltétel nélküli szeretet bizonyossága megkérdőjelezhető, és bekúszik közéjük a tágabb környezet morálja, a szellemi és anyagi gyarapodás több ezer éve tartó, a személyiségeket agyafúrta elzüllesztő ideológiáktól függő értékelvűsége. Ma már tényszerűen kimondható, hogy a rendszerváltás hatalmas traumát okozott a magyar társadalomban és

az emberek életében. A magán- és a közéleti viszonyaink olyan mérhetetlenül deformálódtak ezeknek a meg-lóduló, önmozgó szellemeknek, újra nyilvánosságot kapott ideológiáknak a következtében, hogy a férfi nem ismer rá már édes hazájára, de a polgár is idegen féregként méregeti egykori, számára kedves kamerádjait. Ezek a láthatatlan hajszárperecek vagy tatóngó hasadékok egyre bizalmatlanabbá teszik az embert, hogy lehetséges és szükséges-e egyáltalán bármiféle akarat, amely ezeket a nyílt ellentéteket – még egy szép szó erejéig is – egyetlen közösséggé, hazává lapogassák. *A búcsúlevél* ennek a lehetőségnek a csendes felmondása, a gyermeki hűség megtagadása az elméjét és kultúráját bölcsőjétől felnőtt koráig gyámolító honfiúi érzelmektől, amelyek legújabb keletű vagy régi mezekben vitézkedő sáskái már minden üdítő zöldet lerágtak az egykor harsogóan frissnek és megtartandónak áhított

hazafiúi érzelmekről: „Gonosz lettél, vak és régi, / egy elbutult idegen néni, / aki gyűlöletbe burkolózva még / ezer évig akar élni.” Elgondolkodtató, hogy e sorok olvasásakor Illyés Gyula *Haza a magasban verse* idéződik fel az olvasóban, holott éppen ellentétes lelki-kulturális folyamatról van szó. Itt már nem a tanultak, a morális parancsok emelik ki a valóságosan létezőből a költőt, hanem éppen *végletesen* elkülönülni akar a külső erőktől független, a természetes *belső* folyamatok révén kialakult hazafiúi ideológiáktól, amelyeknek ő csak kárvallottja, elszenvetője, s mint ilyen, hazátlannak érezheti magát ebben a fertőző és önfertőző nagy nemzeti egybe-borulásban.

A kötet legsúlyosabb darabja talán mégis a *Nyakkendő* című vers. A kötetlenebb forma Kemény legelegánsabb, leginkább poentírozott vershangja, ahol a maga kissé barokkos körmondataiban ringatja el az olvasóját. Egy egészen apró, számba alig vehető eseménynek, vagy még inkább egy szóbeli legendának hagy a kötetben egy versnyi időt, amelyben megírja a rendszerváltás korának, az akkor egymással szövetségben állóknak, de már potenciális ellenfeleknek az emberi gyöngeségből, hiúságból adódó sérülékenységét, amely, esetlegesen, meghatározója lett az egész közelmúlt félresiklásának, az egykori világnézetileg közelálló gyors és irracionális szemben állásának. „Az érthetetlennek tűnő okokból elpusztult / Magyarország egyik legutolsó / miniszterelnökéről beszélük...” – kezdi a verset, s ez az ironikus, ugyanakkor Kasszandra-szerű jóslat, amelyben hazája közeli végét jövendőli, illetve közli az elbeszélés visszatekintő múlt idejében. Két meghatározó tábor állt egymás mellett a győztesek csoportjában, a régi „szabadságharcosok”, akik, mint tudjuk, már legalább két évtizede szerveződtek, az egzisztenciális biztonságból magukat kirekesztve, a történelem vak és kiismerhetetlen fordulatait követve, hol bátrabban, hol csendesebben hirdették a marxizmus-leninizmus csődjét, leginkább azonban teljes reménytelenségben és minden politikai józan-ságnak ellenszegülve. A másik csapat, a most végző egyetemisták, jogászok,

jobbára vidékről felszámazott emnensei, akik még eddig semmit nem kockáztattak, nem is vesztek, de már a résnyire kinyílt ajtónál ők dugták be lelegetőbb az akkor még enyhén kopottas cipőiket (Soros-öztöndíjak és igen komoly nyugati támogatók). Voltak ott persze mások is „talán egy-két / futóbolond is, amint az egy ilyen / nagy jelentőségű eseménynél sem elkerülhető.” Ekkor történt, mert, hogy valaminek történnie kellett, így utóbb, legalábbis az ember morfondíroz, töpreng, hogy mi is történhetett; hiszen – és ez a vers bő lére eresztett, nagy ívű történetmesélésének éppen a kontrapunktja – valószínűleg, a majdnem eposzi felvezetéssel karikírozott, egyre emelkedő történet teteje csupasz: A másik csoportból az egyik „odalépett a tüzebb fiúkhöz, és / az idősebb testvérekre oly jellemző, már-már / önzetlennek látszó, kis híján kedves mozdulattal / megigazította a nyakkendőcsomót az akkor / éppen újjászülető, majd érthetetlennek tűnő / okokból később mégis elpusztult Magyarország / majdani egyik legutolsó miniszterelnökén.” Mondhatnánk, a történet valószínűleg nem is történt meg, csak és kizárólagosan a következményei. Az ország bepusztult a gyűlöletbe: Nyakkendő vagy nyálkafolt, a végeredmény ugyanaz. Az irracionális idegenkedés- vagy gyűlölet-komplexus eredete a homályba vész, maradt csak a belénk-spájzolt mérhetetlen bizalmatlanság, a másiknak mondott tábor minden megnyilatkozásával, idiótának gondolt potentáijaival szemben.

A kötet utolsó harmada már szinte ebből a kameraállásból figyeli az eseményeket. Egy elpusztult, vándorlásra kényszerült nép maradéka vonul ki a sivatagba (*Az egyiptomi csürhe*), vagy egy eredendő nagyra hivatott ember elfordul a sors által számára kijelölt feladattól, és meghátrál a nagyobb közösség számára talán létfontosságú cél előtt (*Csalódott sírfelirat*). A *Lelkes dalocskában* szintén egy népre hajazó nyáj nyomába kél a szerző, de a rendkívül intenzív és a romantika révületét megelevenítő első versszak után („Az elveszett nyáj nyomát keresve, / szétépett vagy megőrzített / bárányokat találva csak, / mégse veszve a részle-

tekbe”) a Keményre nagyon jellemző édesebb, puhább megoldások felé evez, amely nem elég meggyőzően hitelesíti a lendületesen felvezetett tematikát: „Mert bár a világ, amiben éltem, / közömbös arcát mutatta éppen, / varázsígére vár nagyon.” Itt éles ellentmondást vélek felfedezni a kötet eddig megjelenített pontos helyzetelemzése és a „közömbös arc” között, az utolsó sor sem igen tűnik a huszonegyedik század nyálkát szopogató, ajtókat berúgó siserahad tündöklésének és erkölcsi züllésének alternatívájaként. Hiszen már a közbülső versszakok is arra vallanak, hogy őszinteséget, megbánást, a nagyobb közösség számára történő útbaigazítást kár lenne rajta számon kérni: „farkast faggatni, tudva, hogy / hazudni fog, hát hogyné, persze”.

A kötetet záró *John Anderson éneke* már pontosabb és ígéretesebb, mondhatni bonyolultabb képzetét nyújtja a ma szürreális magyar valóságának. Az egész kötet logikájának való megfelelés itt válik teljessé. A magánélet és a tágabb világ kudarcainak folyamánként a valamikori házaspár egy barlangba menekül, itt próbál új életet kezdeni. Űrutások a mennyországban, vagy csak újra be szeretnék rendezni a régi életüket. Egyszerre a magánélet és a tágabb otthonosság utáni vágyakozás pokla és lehetősége, hiszen őrződik még fejükben mindannak az emléke, ahonnan s amiért ide menekültek: „az otthonunknál százszor vidámabb, / mert komorabb helyen nem voltunk soha, / mint az a kiürült gyerekszoba, / ahova beléptünk öregeken / a gyerekek nélkül, ennyien, / ezer éve, de két perce sincs, / ott volt a rajzuk, / nem szólt a hangjuk, / jobb, hogy kijöttünk örökre onnan, / megboldultunk volna benn.” Talán a kötet legfontosabb, legdrámaibb sorai ezek. A meg nem felelés poétikája és morálja kapcsolódik itt össze a minden ismerős dologtól való, becserkészhetetlen távolsággal. A barlang nem idill, hanem feladat a beköltözők számára, ahogy minden hajlék és nagyobb belakni való tér is kihámozza az emberből a magába rejtett értelmét. Az otthonosságától megfosztott üres tér már csak másodrendű lényekké fokozza le a világ nyitva tartásától még

láthatóan szenvedő egyedeket. Ahonnan ebbe a barlangba költöztek, már régen bezárt. S mondhatni úgy is, ha egy emberi közösségnek nincsen meg a legminimálisabb vágya az összetartozásra, akkor már csak egy virtuálisan egybefüggő térben élnek. Kiderül egyszer, kinek volt nagyobb büne s kinek van nagyobb felelőssége abban, hogy ezt a közösséget a túldimenzionált korlátoltság vagy a türelmetlen felelősségtudat acra nem szabott maszkjában még parancsolóan egyben tartsa.

Kemény igen szigorú látéleletet adott korunkról, de épp olyan nehéz elképzelni, hogy ez az egészében köztudott és a mások által is zsurnalisztikusan kifejtett, felelősségtudattól átszellemült költészet a mindennapi érzékenység falát átüthetné. Úgy tűnik inkább, mintha már régóta nem lenne hiteles szavunk mindeme belénk rögzült, kényszerek szülte, az okoskodásokkal teli körpályáról való elrugaszkodásra: Nem lenne meg a másokat, ellenségeinket is meggyőző szellemi eleganciánk, a másokat, minket is sterilizáló iróniánk: Blaszfémia és mindentől elrugaszkodó, a másik oldal iskolás penitenciáit magunkról önpusztítóan, már-már dionüszoszi-módon lerúgó *pornográf* szellemisség. ■ ■ ■

■ **Sántha József:** 1954-ben születtem Karcagon, az ELTE BTK-n végeztem. Jelenleg Mogyoródon élek. Kritikus vagyok.

